אמר רב הונא הלכה כאחרים. והלידע אין אנו מדקדקים ורגילים אנו לומר בע"ה כלאמריון בתגיגה (פ"ג דף כב.) כמאן מקבלינן הלידע אהדותא מע"ה כמאן כרבי יוסי כדי שלא יהא כל אחד הולך ודונה במה לעצמו[8] **: מצוה דרבים שאני[9].**

[1]מכל [6]מעשרותיכם תרימו ומה ראית האי אידגן והאי לא אידגן: מעשר שני והקדש שנפדו: פשיטא הב"ע [8]כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש [3]והא קמ"ל דאין חומש מעכב: השמש שאכל בזית: פשיטא מהו דתימא שמש לא קבע קמ"ל: והכותי מזמנין עליו: אמאי לא יהא אלא עם הארץ ותניא [2]אין מזמנין על ע"ה אביי אמר בכותי חבר רבא אמר אפילו תימא בכותי ע"ה והכא בע"ה דרבנן דפליגי עליה דר' מאיר עסקינן דתניא [3]איזהו ע"ה כל שאינו אוכל חולין בטהרה דברי ר"מ וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו כראוי והני כותאי עשורי מעשרי כדרזי דבמאי דכתיב באורייתא מזהר זהירי [7]דאמר מר כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקין בה יותר מישראל ת"ר [3]איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש ערבית ושחרית דברי ר' אליעזר רבי יהושע אומר כל שאינו מניח תפילין בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו ר' נתן אומר כל שאין מזוזה על פתחו ר' נתן בר יוסף אומר כל שיש לו בנים ואינו מגדלם לת"ת [3]אחרים אומרים אפי' קרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי זה ע"ה א"ר הונא הלכה כאחרים רמי בר חמא לא אזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא דתני ספרא וספרי והלכתא כי נח נפשיה דרמי בר חמא אמר רבא לא נח נפשיה דרמי בר חמא אלא דלא אזמין ארב מנשיא בר תחליפא והתניא אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי זה ע"ה שאני רב מנשיא בר תחליפא דמשמע להו לרבנן ורמי בר חמא הוא דלא דק אבתריה ל"א דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגרים להו כצורבא מרבנן דמי: אכל טבל ומעשר וכו': טבל פשיטא לא צריכא בטבל טבול מדרבנן ה"ד בעציץ שאינו נקוב: מעשר ראשון כו': פשיטא לא צריכא כגון שהקדימו בכרי מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאביי קמ"ל כדשני ליה: מעשר שני וכו': פשיטא לא צריכא שנפדו ולא נפדו כהלכתן מעשר שני כגון שפדאו על גבי אסימון ורחמנא אמר [2]וצרת הכסף בידך [1]כסף שיש (לו) עליו צורה הקדש שחללו על גבי קרקע ולא פדאו בכסף ורחמנא אמר [3]ונתן הכסף וקם לו: והשמש שאכל פחות מכזית: פשיטא איידי דתנא רישא כזית תנא סיפא פחות מכזית: והנכרי אין מזמנין עליו: פשיטא הכא במאי עסקינן [2]בגר שמל ולא טבל [3]דאמר רבי זירא א"ר יוחנן [7]לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וכמה דלא טבל נכרי הוא: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן: אמר רבי [3]יוסי קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו והא תנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם הוא דאמר כרבי יהושע בן לוי דאמר ריב"ל אף על פי שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה ואמר ריב"ל תשעה ועבד מצטרפין מיתיבי [3]מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה שחרר אין לא שחרר לא תרי אצטריכו שחרר חד ונפיק בחד והיכי עביד הכי והאמר רב יהודה [3]הכל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר [4]לעולם בהם תעבודו [1]לדבר מצוה שאני [3]מצוה הבאה בעבירה היא מצוה דרבים שאני [6] ואמר ריב"ל [1]לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באים אחריו קבל עליו שכר כולם [3]שכר כולם סלקא דעתך אלא אימא נותנין לו שכר כנגד כולם אמר רב הונא [5]תשעה וארון ומצטרפין א"ל רב נחמן וארון גברא הוא אלא אמר רב הונא תשעה נראין כעשרה מצטרפין אמרי לה כי מכנפי ואמרי לה כי מבדרי אמר רבי אמי שנים ושבת מצטרפין אמר ליה רב נחמן ושבת גברא הוא אלא אמר רבי אמי שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה מצטרפין מחוי רב חסדא כגון אנא ורב ששת מחוי רב ששת כגון אנא ורב חסדא א"ר יוחנן קטן פורח מזמנין עליו תנ"ה קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו ושלא הביא שתי שערות אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן הא גופא קשיא אמרת הביא שתי שערות אין לא הביא לא והדר תני אין מדקדקין בקטן לאתויי מאי לאו לאתויי

מכל מעשרותיכם. כפרשת לוים כתיב ואל הלוים תדבר וכתיב בהאי קרא את כל תרומת ה' כל לד תרומה שבו חייבים להפרישׁ ממנו: **הא' אידגן.** משעה שנתמרמה בכרי עשה דגן וכיון דאיקרי דגן חלה עליו רשות כהן תחלה לכתיב דאשית דגנך תתן לו[6] אבל בשבלים לא אידגן ולא חלה עליו רשות כהן: **מעשר שני והקדש.** אם הבעלים פודין אותו מוסיפין חומש: **לא קבע.** אין לו קביעות לפי שהולך ונא: **והכא בע"ה דרבנן.** בריש"ת דקתני אין מזמנין על ע"ה בע"ה דרבנן: **דפליגי עליה דר"מ.** וקאמרי כשאינו מעשר פירותיו. הלכך כותי מזמנין עליו דעשורי מעשר: **איזהו ע"ה.** שדברו חכמים בכל מקום: **שלא שמש ת"ח.** הוא הגמרא התלויה בסברא שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והיא דוגמת הגמרא שסדרו האמוראים: **לא אזמין עליה.** רמי בר חמא לא רצה לצרפו לשלשה לזמון: **דמשמע.** משמע: **ורמי בר חמא הוא דלא דק.** לא בדק לשאול מדת רב מנשיא: **שלא נעלה תרומתו.** קס"ד תרומת מעשר קאמר: **פטיטא.** דאין מזמנין דהיינו טבל: **שהקדימו בכרי.** לאחר שנתמרמה והוקבע לתרומה מן התורה קדם לוי את הכהן ונעל מעשר לאשון תחלה ואחר ממתנים שבו היה לאוי לתרומה גדולה לכהן ושלא ניטלה תרומתו דקתני לאו תרומת מעשר קאמר אלא תרומה גדולה: **מהו דתימא דלאמר ליה רב פפא לאביי.** לעילא) אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי קמ"ל: **אסיומן.** כסף שלא נקבע בו צורה וקונין לו פלוז"ן בלע"ז: **עד שימול ויטבול.** ביבמות (ד' מו:) נפקא לן מויקח משה את הדם ויזרוק על העם[8] ואין הוא בלא עדילה: **סניף.** חבור לזימון עשרה וכי אמר רב אסי נמי לעשרה קאמר: **מלוה דרבים.** להוציא רבים ידי חובתם בקדושה: **תשעה נראין כעשרה.** מפרש ואזיל לה: **אמרי לה כי מכנפי.** הוו נראים כעשרה שאין אדם מבחין בהן כל כך מתוך שהן יחד: **ואמרי לה כי מבדרי.** נראין טפי מרובין: **שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה מצטרפין.** להיות שלשה: **קטן פורח.** שהגיע סימנים ולא בא לכלל שניו: לאתויי

מסורת הש"ס

[6] (מתמיהים כל"ל עי' תוס' עירובין לא: ד"ה (דמלא) [רשב"ם] וכן איתא על נכון בשבת קכו: וכן כת"י ומדבר כל יומיה פכ"ו[ע], [3] [ע"י כמדבר יח כא:ע"ו], [4] [ע"י תוס' שבת קכו: ד"ה הא קמ"ל], [5] [ניטין פא. תוספתא ע"ז פ"ג ה"ג], [7] [קדושין עו. ניטין י. מולין ד.], [8] סוטה כב. ע"ש, [1] [עי' תוס' לעיל ט: ד"ה אחרים], [2] [ב"מ מז:], [9] [וע"י תוס' שבת קכח. ד"ה ומתן], [10] [יבמות מו:], [11] [ל"ל רב אסי וכ"מ מפרש"י ד"ה סניף], [12] [ניטין לח.], [13] [ניטין שם, [14] [סוכה ל. ב"ק לד.], [15] [מגילה כב.], [16] [דברים יח], [17] [סוע"פ], [18] [שמות כדן], [19] [וע"ש תוס' תגיגה כב. ד"ה כמאן],

הגהות הב"ח

(א) גמ' מלוה דרבים שאני. ר"ב עמ"ש במש' ניטין דף מ"ג ע"ב וי"ל גם ל"ע ממנה עדוכה דניטין דף מא: היכא דעבד הוא מלוי עבד ומלוי בן חורין דכופין את רבו למחרבו כדי לקיים מצות פריה ורביה אף שאינו מצוה דרבים ומני ה"ר הירם דשאר דשאר דעבד שהוא מלוי בן חורין וכן בשפחה שהוא מלוי בן חורין לפי הגנת המקבל בניטין דף מ"ג ר' שם שהוא בעצמו דהייט רבו עשה עבירה שאחרבו מלוי והנוגע מלוי ל"ב הוא נקרא פוסע שגרם שעבד לו שפחה לא יוכל לישא עבד ושפחה ולקיים לא תהו בראה אלא לשבת ע"כ קבוצין ליה אף לעבור עבירה לאחרבו מלוי אשני כדי לחוס לעבד ושפחה כיון דהוא הגורם להם העבירה והוה כעין שמחבו תוס' לשם הביהמ"ל אם הוא פוסע שוב אין מזכין אותו ה"ב כאן ליפסח הביהמ"ל שהחבו העבירה וגורם להעבירה כיפין לו לעשות עבירה כדי לוחס לעבד אבל זה שיוו דהבא הגורם לש

לאתויי קטן פורח. שאין מדקדקין בו אם כא לכלל שנים או לא. ומה הן שנים י"ג שנים ויום אחד: **טוללא.** גג (ג): **מקייה.** מקן שלו מקטוטו: **בוגין.** לשנת. ואיתא דגרסי מקטפיה וקטף הוא שרף האילן כלומר משעה שהוא חונוא ויונא מתוך השרף ניכר אם יהיה טוב: **ואיהו סבר.** רבי זירא שהיה קונבל (ד) ומתמהא על שלא שאל על השעה סבר דילמא רוצה דמנכר שפיר בענין דליכול דגן ואי בעי מייתי שעה לא היה מתיר: **יאלי מלכא.** ממלכי בית חשמונאי היה והרג חכמי ישראל שבאו לפסלו מן הכהונה במסכת קידושין (דף סו.): **סלסלה ותרוממך.** סיפיה דקרא תכבדך כי תתבקנה: **היכי אבריך.** ולא נהיתי אומר נברך שאכל יגאי וחביריו משלו בתמיה: **שמעון בן שטח דעבד.** שבירך להוציאם ידי חובתם בשביל כוס אחד ששתה: **לגרמיה הוא דעבד.** אין לו אדם מודה לו: **עד שיאכל כזית דגן.** ומכי אכל כזית דגן מיהא מפיק לף על גב דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא כדאמר בפרק מי שמתו (לעיל דף כ:) מיהו כיון דמיחייב מדרבנן מחוייב בדבר קריון בה ומוציא רבים ידי חובתן. וא"ת בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמר הכי [ה]הוא אפי' מדרבנן לא מיחייב דעליה דאבוה הוא דרמי לחנוכיה. ובעל ה"ג פסק דוקא דאכלו אינהו כזית או כגיסה לכוותיה אבל אכלו ושבעו לא מפיק ואי אפשר להעמידה דהא יגאי וחבריו אכלו ושבעו ואפקינהו שמעון בן שטח ואע"ג דלגרמיה הוא דעבד טעמא משום דלא אכל כזית דגן הא אכל כזית דגן הכי נמי: וכשבת

לאתויי קטן פורח. ולית הלכתא בכל הני שמעתתא אלא כי הא [ב]דאמר רב נחמן [א]קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו אביי [ג]ורבא הוו יתבי קמיה דרבה אמר להו רבה למי מברכין אמרי ליה לרחמנא ורחמנא היכא יתיב רבא אחוי לשמי תלא אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא אמר להו רבה תרוייכו רבנן הויתו היינו דאמרי אינשי [ד]בוצין בוצין מקטפיה ידיע: א"ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב [ה]תשעה אכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין א"ר זירא בעאי מיניה מרב יהודה שמנה מהו שבעה מהו [ו]א"ל לא שנא ששה (ז) [ז]ודאי לא מיבעיא לי א"ל רבי ירמיה שפיר עבדת דלא איבעיא לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא הכא נמי איכא רובא ואיהו סבר [ח]רובא דמינכר בעינן. יגאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא [ט]דמברך לן אמרה ליה אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה אותביה בין דידיה לדידה אמר ליה חזית כמה יקרא עבדינא לך אמר ליה לאו את קא מוקרת לי אלא אורייתא היא דמוקרא לי דכתיב [י]סלסלה ותרוממך [יא]תכבדך כי תחבקנה אמר לה קא חזית דלא מקבל מרות יהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אבריך ברוך שאכל יגאי וחביריו משלו שתייה לההוא כסא יהבו ליה כסא אחרינא ובריך א"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא [יב](א"ר יוחנן) שמעון בן שטח [יג]דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי אמר ר' חייא בר אבא אר"י לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן [יג] מיתיבי רשב"ג אומר עלה והסיב עמהם [יד]אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף אצטרופי מצטרף אבל [טו]להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן איתמר נמי אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא אפי' לא טבל

ולית הלכתא בכל הני שמעתתא אלא כי הא קטן היודע.

דקטן נמי אדבי יוחנן ולא נהירא שהרי אין דרך הגמרא שסותר דברי אמוראים והברייתא שהביא רמיה לדברי ר' יוחנן בלא טעם וי"ל דקאי אקטן פורח כלומר קטן פורח (ט) מזמנין עליו היינו דוקא היודע למי מברכין ומכרוייהו בעינן[א] ולפירושינו צ"ל דלא מייתי עובדא דאביי ורבא לענין מזמוני עליהו אלא לפרש מהו קטן היודע למי מברכין דמסתמא לא פורחים הוו דאם כן מהו רבותייהו אם יודעים למי מברכין ורבא נמי דעבד היינו להראות שיש בהם בינה והם קטנים[ב] ולא מזמנין עליהו. ואומר ר"ת אף על פי דלית הלכתא כל הני שמעתתא מיהו הלכה כריב"ל דאמר קטן ממש עושין אותו סניף לעשרה[ג] והכא דבענין פורח יודע היינו דוקא בשלשה ולית הלכתא כל הני שמעתתא לא קאי אריב"ל ודיקא נמי שהרי מפסיק הגמרא בינתיים באותו מעשה [דר' אליעזר] לעולם ישביס אדם ותניא כוותיה אלא קאי אהני שמעתתא דבתר תניא כוותיה דישבים כגון תשעה ואחרון ושבע ושנים ותשעה נראין בעשרה ושנים מחדשים ונקון פורח אע"ג דתנא בריימתא הכי לאתויי פורח יעמידנה רב נחמן בשאינו יודע למי מברכין והיינו נמי כריב"ל דאמר לעיל קטן אין מזמנין עליו פי' מוטו בעריסה עד שידע למי מברכין אבל עושין אותו סניף לעשרה פי' לברכת המזון[ד] וה"ה לתפלה[ה] דבהא לא פליג רב נחמן דכי בעי יודע או פורח כדפי' ה"מ לזמון שלשה אבל לסניף מודה לריב"ל דסניף לעשרה וה"ה לתפלה דקטן מצטרף[ו] ודיקא נמי דפריך עלה ממעשה דר' אליעזר שהיה לתפלה לריב"ל דמיירי בבהמ"ז ומיהו תימה דבב"ל (פ' לא) קאמר עלה דריב"ל הלא הוא דתימא לברכת המזון אבל לתפלה לא והיה אומר ר"ת דאין הלכה כן לפי שחולק על הגמרא שלנו דודאי ריב"ל לענין תפלה נמי קאמר מדפריך מעובדא דר' אליעזר דמייתי בתפלה. ויש מגרסין קטן לתפלה רק שיהא חומש בידו ואומר ר"ת דמנהג שטות הוא דכי היכי דאמר אמו אדון גברא הוא ה"נ אמו חומש גברא הוא ועוד הא דקאמר קטן מצטרף היינו אפי' בלא חומש ועוד דלא חזינן בשום דוכתא דמהני אלא בעובדא דעבור השנה כשעולין בעליה בפרקי דרבי אליעזר[ז] (פ"ח) דקאמר בשלשה מעברין את השנה כ' אליעזר אומר בעשרה ואם נתמעטו מניאין ספר תורה ועושין עגולה וכו' ואין מזכיר שם שיהא הקטן אומז הם"ת והתם נמי לא קאמר אלא ספר תורה דעשוי בגליון[ח] אבל חומשין אלנו לא[ט] ומיהו קאמר בירושלמי מ"ר יוסי[א] (ו) זמנין אכלים עם ר' אלעזר אבא ועם ר' חנינא בר סרסי תניני ולא מזמנין עלוהי עד שהבאתי שתי שערות ומשם משמע דלהצטרף לזמון לא עבדין עובדא עד שיביא שתי שערות הא לתפלה עבדי ומתוך ירושלמי זה פי' ר"י דאין עושין קטן סניף לעשרה לא לתפלה ולא לברכת המזון וגם היה אומר ר"י שגם רבינו תם עצמו לא היה נוהג לעשות קטן סניף לעשרה ולא עשה מעשה והלכך אפי' חומש בידו לא מהני כדפירשנו כיון דלא אתהני קטן לבדו גם חומש בידו לא אתהני ומיהו [ט]קטן פורח ויודע למי מברכין משמע שמברכין עליו גם בשלשה כברייתא וליכא מאן דפליג וזה לשון ירושלמי והא דאמרינן בירושלמי קטן וס"ת עושין אותו סניף אומר ר"י דגרס התם קטן לס"ת כלומר סניף לקריאת התורה קאמר ודוקא התם כדאיתא במגילה (פ"ג דף כג.) דקטן עולה למנין שבעה דקאמר הכל עולין למנין שבעה אפי' קטן אפי' אשה לא לא הוה משום כבוד לגבר אבל לשאר דברים לא ואפי' אם אשכחן בשום דוכתא דקטן [וחומש מצטרף] אפי' לתפלה היינו דוקא העשוי בגליון אבל חומשין שלנו לא ולפי' ר"ת חומש אינו מועיל כלל ביד קטן אבל קטן לחוד הוי סניף אבל מרי לא כדקאמר גבי עובדא דר' אליעזר ור"מ פי' דהסיא בירושלמי דרבי יוסי בר' חלפתא דוקא בשלשה מיירי: **אביי** ורבא הוו יתבי וכו'. ופשיטא דאמר מי הוו קטנים פורחים מאי רבותא הוה בהו שבינתו כלפי מעלה אלא לרמז לאו לאחמוני עליהו קא מנסי להו כי היו קטנים טובא אלא לנסותינהו קא עביד שהיה בהם בינה: **תשעה שאכלו** דגן ואחד ירק **מצטרפין.** והכי הלכתא שאחד שאכל ירק לא שתה כוס יין מצטרף ולפילו נברך שאכלנו יכולין לומר שהרי שתיה בכלל אכילה ויש שרוצים לומר דהיינו דוקא לזמון עשרה אבל בשלשה לא מצטרפי דהרי לעיל נמי מחמרינן טפי בזירוף שלשה מעשרה ומיהו בירושלמי תני שנים שאכלו פת ואחד ירק מזמנין וכן פסק ר"י בתוספתא והשר מקולי מפרש דאין הלכה כאותה ברייתא דירושלמי חדא שהרי מסיק עלה התם מתני' כרבן שמעון בן גמליאל כלומר דרבנן פליגי דלא מצטרפי ואין הלכה כיחיד ועוד דא"כ קשה דרבי יוחנן אדר' יוחנן דלעולם אינו מוציא על שיאכל כזית דגן הא מצטרף שפיר אפי' לא טעם אלא שתיה כעובדא דר"ש בן שטח וירושלמי קא"ר יוחנן לעולם אין מזמנין עד שיאכל כזית ומשמע אפי' י) מצטרף אלא א"מ כאן לעשרה וירושלמי אייר בזמון שלשה ולהשלים לעשרה אפי' אינם שלשה שאכלו מצטרפין ושתיה בכלל אכילה ולא קפדינן אלא אחוצא דמינכר: **עד שיאכל כזית דגן.** משמע שאם אכל כזית דגן שיכול להוציא אף אחרים שאכלו על השובע ומיתה והרי כזית אינו מייב אלא מדרבנן[ו] והיכי אתי דרבנן ופטר לאוריימתא דהא אמרינן בפרק מי שמתו (ד' כ:) תנא מתרה למי שאשתו ובניו מבכים לו ולא מצי לאוקומי [הא] דאמרו לקטן שיכול להוציא אבינו אלא בלאכל אבינו בתי דאתי בעיר דרבנן שהגיע לחינוך ופטור אבינו שאינו חייב אלא מדרבנן הא אם אכל אבינו כדי שביעה אינו יכול לפטרו ופרש"י דמחויב דרבנן מחויב קרינן ביה אבל מלהביא קרבן עליהם כדמפרש באותו המעשה ק"נ מצאו להם פתח היה לו לומר פלגא מדידי כלומר מתורתו והוראתו וזהו צד התירוץ שלו וכבר שאלו המלך בשביל הדבר הזה והחזיר לו תשובה בזה הענין כדאמרינן (שם) אתא עאל תתיב בין מלכא למלכתא אמר ליה אפלית בי אמר ליה לא אפלית בך את מן מגונך ואנא מן אורייתי דכתיב (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף:

נא ב ג ד ה מיי' שם הל' ח סמג שם טוש"ע חו"מ סי' קמ ס"ב:
נב ו טוש"ע שם סעיף ד:
נג א מיי' פ"ס מהלכות ברכות הלכה ז סמג עשין מז טוש"ע חו"מ סי' קנט סעיף י:
נא ב ג ד ה מיי' שם הל' ח סמג שם טוש"ע חו"מ סי' קמ סעיף ג:
נב ו טוש"ע שם סעיף ד:

רבינו חננאל

דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו. כגון שנכנס לכלל שלש עשרה שנה ולא הביא שתי שערות, שהוא חשוב כקטן אע"פ שהוא גדול, אם יודע למי מברכין והוא בן י"ג שנה מזמנין עליו, פחות מכאן לא. דבענין תרוייהו יודע למי מברכים ושיהא פורח בחלת גידול שערות. ודוקא לזימון אבל בתפלה לא איירי. **ושלש שאכלו** ירק ושבעה דגן דהוו להו רובא דמינכר מצטרפין לברך לאלהינו ובלבד שיברך מי שיאכל דגן. [ודוקא לאצטרופי לבי עשרה אבל לבי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן]. שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד. פירוש, בירך להוציא עצמו ולא ליגאי וחבריו שהם היו צדוקין.

רב ניסים גאון

יגאי מלכא כריך ריפתא ולא הוה ליה אינש דמברך ליה אמרה ליה דביתהו השתא דקטלת לכולהו רבנן מאן מברך לך. איתא מיפרשי ומיברא במס' קדושין בס' האומר לחברו (דף סז) שנתגלגלה (וחעה) (הרעה) ע"י אליעזר בן פועירה וע"י יהודה בן גדידיה ויהרגו כל חכמי ישראל והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה לישנה ובמס' סוטה בס' עגלה ערופה (ד' מז) אמרי' כד קטל יגאי מלכא לרבנן אסמינהו אחתי' לשמעון בן שטח ואיתא נמי בס' כל ישראל יש להם חלק (דף קז) ובתלמוד א"י דהאי פירקא אמרי' ש' נזירים עלו בימי שמעון בן שטח ק"נ מהן מצאו להן פתח וק"נ לא מצאו להן פתח שלח שמעון בן שטח לבני יגאי מלכא אמר ליה אית הכא שלש מאות נזירין ואינון בעין תשע מאה קרבנין הב לי פלגא מן דידך ואנא יהיב פלגא מן דידי שלח ליה ת"נ אזל לישנא בישא ואמר ליה דלא יהב ליה מן דיליה כלום שמע יגאי מלכא וכעס דחיל שמעון בן שטח וערק בחר יומין סלקין בני נשי רבבין מן מלכותיה דפרס לגבי יגאי מלכא מדאכלין אמרין נזירין אנן דהוה הכא [חד גבר סב וכו'] ועיקרה דמילתא בבראשית דר' הושעיא בפרשת וירא יעקב כי יש שבר במצרים דקשיא הא דאיתא בגמ' דידן כי אפשר שתכף זה המעשה וזה הכעס שנפל בלבו של יגאי המלך על ר' שמעון בן שטח אירע זה המעשה הנזכר וזהו שנאמר בו נזרקה בו מינות ויהרגו כל חכמי ישראל וכשראה שמעון בן שטח חשש שמא יתאנה עליו ויעניש בו אותו המעשה שהיה והלך ונתחבא עד שקבלה אחותו עליו אמונת שלום בן המלך ואחר כן יצא מהמחבא ונכנס אצלו וזה ששלח לו מן הנזירין הב פלגא מדידך ואנא יהיב פלגא מדידי אמת היו דבריו כי כמו שעיין בנדריהם וחקרם יפה עד שנתברר לו שאינן קיימין והורה להן שפטורין הם

גליון הש"ם

גמ' אביי ורבא כו'. בנה"ג הגר"א וכבה"ר רב מנן: **ה"א** ד"ה עד שיאכל כו' **ההוא אפ"** מדרבנן כו'. וק"ל הא אמרי' שם לפס נפיס בנרכת המזון דרבנן אין יכולות לזכות לאחרים. וע"ע:

מוסף רש"י

ברצין. קלף קטנה, כלומר כשהיא קטנה ניכרת אם נבלת לשנת (דפו"י). **רובא דמינכר.** רוב הגלחה לגמרם (ע"ז לז). אמר לה. למלכתא, קא חזית דלא מקבל מורות. הלא מקבלי מרותא, שאין מכירין רבנן שום עונה שאדם עושה לשם (דפו"י וע"ז). **לגרמיה הוא דעבד.** יפיר הוא בדבר ואין הלכה כמותו (שבת לח:).

מוסף תוספות

א. [ד]רב נחמן לא אתי לרבויי אלא קטן פורח והוא שידע למי שמברכין אבל קטן ממש לא אמר רב נחמן. פר"ז הל' פעולה קג. [ו]אגן לא דחינן ברייתא דאין מדקדקין בקטן מקמי הא דר"ג, אלא פירושיה דר' יוחנן הוא דדחינן, דאיהו סבר דכולה מילתא תליא בפורח, ור"ג אמר דאפילו פורח אין מזמנין עליו עד שיהא בגדול בדעותיו וידע למי מברכין. רסב"פ. **ב.** שהוא יודע את בוראו ויראה שלמה כדיעות גדולים ויודע ששכינתו בשמים. **סס. ג.** אפי' אינו יודע למי מברכים ולמי מתפללים אלא מוטל בעריסה מצטרף לעשרה. תוס' ר"י שילוטן. **ד.** לעשרה בשם. **סס. ה.** לעשרה שמתפללים משום דבר שבקדושה. **סס. ו.** מדקאמר קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו, ולא איירי בסניף לעשרה, אלמא סבר דאפילו אינו יודע עושין אותו סניף לעשרה, דכולה שמעתין מוכחא דזימון חמור מסניף לתפלה. תוס' הרא"ש. **ז.** ומתוך אותו מדרש התירו בן כאן, אע"ג דלא דמו אהדדי, דהתם לאו משום דבר שבקדושה הוא. **סס. ח.** אי חומש אחר מחמשה חומשי תורה הששיין בגליון. **סס. ט.** [שלא היו בימי חכמים. **סס. י.** וכדאמרי' לעיל בס' מי שמתו [כ:] אני אמרתי ואכלת ושבעת והם דקדקו על עצמן עד כזית ועד כביצה. רסב"פ.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

מח: שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות

נג א ב מיי' פ"ג מהל' ברכות הלכה ג סמג עשין כז טור שו"ע סי' קפז קפח [וקפט]:
נד ג מיי' שם הלכה ה סמג שם טוש"ע שו"ע סי' קפח סעיף ד ה:
נה ד ה מיי' שם מל' ג [והל' ה] סמג שם טור שו"ע סי' קפז [קפח] קפט סעיף ג ד וסי' קפח סעיף ג:

תורה אור השלם

1. וְאָכַלְתָּ, וְשָׂבָעְתָּ, וּבֵרַכְתָּ, אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: דברים ח י
2. אֶעֱבֹרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה, וְהַלְּבָנוֹן: דברים ג כה
3. גָּדְלוּ לַיְיָ אִתִּי, וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו: תהלים לד ד
4. וְעַבַדְתֶּם, אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ, אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ, וְהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: שמות כג כה
5. בְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה לֶאֱכֹל כִּי לֹא יֹאכַל הָעָם עַד בֹּאוֹ כִּי הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח אַחֲרֵי כֵן יֹאכְלוּ הַקְּרוּאִים וְעַתָּה עֲלוּ כִּי אֹתוֹ כַּהַיּוֹם תִּמְצְאוּן אֹתוֹ: שמואל א ט יג
6. וְלוֹ הָיָה בֵן וּשְׁמוֹ שָׁאוּל בָּחוּר וָטוֹב וְאֵין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכֹּל הָעָם: שמואל א ט ב
7. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְהְיֵה שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם: שמות כד יב
8. כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: משלי ד ב

רב ניסים גאון

דאמר רב מתנה אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו הטוב והמטיב. בסוף מסכת תענית (דף כז) שנינו אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב ואמרי' בגמ' רב מתנה אמר יום שניתנו הרוגי ביתר בו לקבורה הודיענו רב מתנה כי הדבר שגרם לעשות את יום ט"ו באב בשמחה היא קבורת אלו ההרוגים ואיתא למעשה דביתר ובמה נהרגו בה והיאך נתגלגל הדבר מפרש במסכת גיטין בפרק הניזקין (דף נז) ובגמ' דסוף תענית דבני מערבא: **שוו** ניתנה בג' בריתות. הכין מפרש בספרי (פרשת ראה) כנגד ג' בריתות שכרת הקב"ה עם ישראל אחד בחורב ואחד בערבות מואב ואחד בהר גרזים ובהר עיבל ובמס' סוטה בפ'

רבינו חננאל

[אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא הלכתא אכל יריק ושתה כוס של יין מצטרף. להוציא אינו מוציא עד] שיאכל כזית דגן ודלא כר' שמעון בן שטח. **ואם** עלו והסבו אפילו לא אכל עמהן אלא בציר, (ולא שתה עמהן אלא בציר) ולא שתה עמהם אלא כוס יין מצטרף. ודוקא לעשרה לומר לאלהים, אבל להוציא את הרבים עד שיאכל כזית דגן וכך הלכה. אמר רב נחמן משה תיקן להם לישראל ברכת הזן בשינה שאכלו המן. יהושע תיקן (בונה ירושלים) ברכת הארץ בעת שנכנסו לארץ. דויד ושלמה תיקן בונה ירושלים, דויד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, והוסיף שלמה על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה, כנגד הרוגי בית תר הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה. **תנו רבנן** סדר ברכת המזון ראשונה ברכת הזן שנייה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים. בשבת מתחיל בונה ירושלים בנחמה ואומר נחמנו ר"י אלהינו, ומסיים בנחמה נחמנו בתוכה כי אתה הוא בעל הנחמות ב' א' ר"י בונה ירושלים. **ואומר** קדושת היום באמצע. פירוש קדושת היום רצה והחליצנו כול'. וחכמים אומרים אינו אומרה לקדושת היום אלא בבונה ירושלים בלבד, ואמרינן חכמים היינו תנא קמא. **תנו רבנן** מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הארץ, הטובה זו ברכת בונה ירושלים, אשר נתן לך זו ברכת הטוב והמטיב. אין לי אלא לאחריה לפניה מנין קל וחומר כול'. **תניא** כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה לא יצא ידי חובתו. וצריך נמי למימר בה ברית ותורה, ולהקדיש ברית לתורה, שהתורה ניתנה בשלש בריתות בלבד, שנאמר ויאמר הנה אנכי כרת ברית וגו', וכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי (אתך) ברית [אתך] ואת ישראל, וכתיב כמכתב הראשון את דברי הברית.

קטן שהגיע לחינוך לא מיקרי מחויב דרבנן דאביו חייב לחנכו אבל עליו אין שום חיוב וקשה לפירושו מכל מקום כיון שאינו מן התורה אינו מוציא אחרים שמחויבים ועוד דוחק לומר בקטן שהגיע לחינוך קרי אינו מחויב מדרבנן דאם אינו מחויב אפילו מדרבנן אם כן אינו פוטר את אביו וכ"ג פירש דאחד שאכל כזית אינו יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעה דלא אמי דרבנן ופוטר דאורייתא אבל כשלא אכלו גם האחרים רק כזית פוטר אותם ולא היא דהא סמכינן אעובדא דיגאי וחביריו והם אכלו כדי שביעה ואפילו הכי קא חזיק דקא פטר להו שמעון בן שטח אלא נראה לאחר דקטן שאינו בר חיוב כלל דאורייתא אפילו אכל כדי שביעה הלכך אינו מחויב בדבר קרינן ביה ולכך לא מפיק ליה אי אכל שיעורא דאורייתא אבל גדול שהוא בר חיובא מן התורה כי אכיל כדי שביעה מחויב בדבר קרינן ביה אפילו לא אכל כלל כדאמרי' בראש השנה (פ"ג ד' כט). כל הברכות אף על פי שאינו מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין והיינו טעמא דכל ישראל ערבין[א] זה בזה[א] והוא הדין בברכת המזון אף ע"פ שאינו מוציא כדפרישית וכזית דגן אינו צריך אלא שיוכל לומר שאכלנו משלו[ב]: **מתחיל בנחמה.** פי' הקונטרס לא דוק? מתחיל בנחמה ומסיים אלא כלומר דאין צריך להזכיר של שבת לא בפתיחה ולא ע"[ג] בנחמה אלא בחתימה[ג] אבל מתחיל ומסיים בנחמת ירושלים כמו בחול שאומר רחם וחומם בנוה ירושלים[ד] ויש שמתחילין בנחמנו וחומתים בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים ומוציא טעם לדבריהם דרחם הוי לשון תחנה ואין אומרים תחנויים בשבת אבל נחם אינו לשון תחנויים אלא כמו והנחם על הרעה לעמך (שמות לב) ולא נהירא דהכל משמע לשון תחנויים ואין להקפיד אפילו אי הוי לשון בקשה כדאמר ביירושלמי בשבת בפרק אלו קשרים מהו לומר רועינו וזונו פרנסנו בשבת א"ל טופס ברכות כך הוא[ה] ומנהג שטות הוא המשנה ברכה של חול: **ברית** ותורה. אין צריך להזכיר[ו] ברית ותורה ומזון דדי להזכיר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו' דהיינו ברית ותורה[ז] והגמרא לפימנא בעלמא נקטיה:

מגן

ובשבת מתחיל בנחמה. כלומר אינו צריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה. בנין ירושלים קרי נחמה כל היכי דמתחיל בין רחם בין נחמנו: **בברכה שחקנו חכמים.** בהטוב והמטיב: **אילא ביינייהו דיעבד.** לרבנן בתרלי מהדרינן ליה: בדתנא קמא גרסינן **אשר נתן לך זו הטוב והמטיב.** ולא גרסינן ביבנה תקנוה אלא בדרבי (ג): **בשהוא שבע.** מלוה לברך ולהודות על שבעו: **בשהוא רעב.** והוא בא להפיק את רעבו ע"י בריינתו של הקב"ה לא כל שכן שזה צריך לברך להקב"ה יותר: **אינו צריך.** לק"ו זה (ד). ולא גרס' בדברי אשר נתן לך זה הטוב והמטיב: **אלא וברך את נחמך.** ברך על נחמך: **כי הוא יברך חזק ואחרי כן יאכלו הקרואים.** למדך שטעון לברך לפני אכילה. על הזמן הוא אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח(ה) והיכן צונו והבשר תאכל (דברים יב): **וכל כך למה.** היו מאריכות בדבריהן[ו]: **שאין מלכות נוגעת בחברתה.** לפי שמשמואל היה מנהיג את ישראל ושאול היה עוסק את האדמה משדבר שמואל אליו ואורך דברים עכב לפי שעה: **כין מדה טובה.** המורה מדה טובה היא: **ומלכות בית דוד בצורה ירושלים.** שעל ידו נתקדשה ירושלים: **צריך שיזכור בה ברית.** בברכת הארץ שע"י ברית נתנה לאבותיהם בפרשת מילה (בראשית יז) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך: **צריך שיזכור בה תורה.** שאף בזכות התורה והמצות ירשו את הארץ שנאמר למען תמיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ (דברים ח): **צריך שיקדים ברית לתורה.** כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חיים שחונתנו: **תורה נתנה בשלש בריתות.** בשלשה מקומות נתנה התורה לישראל (ה) בסיני בהר מועד ובהר גרזים ובערבות מואב ובכל אחד נכרתה ברית כדתניא במסכת סוטה (דף נז.). תורה בכולל ואחרו בפרטו וכו' וכן בהר מועד שנא' (דברים כח) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב וכתיב (שם כט) ושמרתם את דברי הברית וגו': מילה

טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף ולהוציא את הרבים ידי חובתם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא הלכתא אכל עלה ירק ושתה כוס של יין מצטרף להוציא אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן אמר רב נחמן [א]משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן [ב]יהושע תקן להם ברכת הארץ (ג) כיון שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא (ד)אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה: תנו רבנן [ג]סדר ברכת המזון כך היא ברכה ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב [ד]ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצעו רבי אליעזר אומר רצה לאומרה בנחמה אומרה בברכת הארץ אומרה בברכה שתקנו חכמים ביבנה אומרה וחכמים אומרים אינו אומרה אלא בנחמה בלבד חכמים היינו תנא קמא איכא ביניהו דיעבד: (ה)תנו רבנן מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר [א]ואכלת ושבעת [א] וברכת (ו)זו ברכת הזן את ה' אלהיך זו ברכת המזון על הארץ זו הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר [2]ההר הטוב הזה והלבנון אשר נתן לך זו הטוב והמטיב אין לי אלא לאחריו לפניו מנין אמרת קל וחומר (ז)כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן [ב] רבי אומר [אינו צריך] ואכלת ושבעת וברכת [ג] זו ברכת הזן אבל ברכת הזמון [3]מגדלו לה' אתי נפקא על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון הטוב והמטיב ביבנה תקנוה אין לי אלא לאחריו לפניו מנין תלמוד לומר אשר נתן לך משנתן לך רבי יצחק אומר אינו צריך הרי הוא אומר [4]וברך את לחמך ואת מימיך אל תקרי ובירך אלא וברך ואימתי קרוי לחם קודם שיאכלנו ר' נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר [5]כבאבם העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכל כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים וכל כך למה לפי שהנשים דברניות הן ושמואל אמר כדי להסתכל ביפיו של שאול דכתיב [6]משכמו ומעלה גבוה מכל העם ורבי יוחנן אמר לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא (ח)נימא ואין לי אלא ברכת המזון מנין אמר ר' ישמעאל ק"ו על חיי שעה מברך על חיי עוה"ב לא כ"ש רבי חייא בר נחמני תלמידו של רבי ישמעאל אומר משום רבי ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר [1]על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר [7]ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה וגו' ר"מ אומר (ט)מנין שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה ת"ל אשר נתן לך ה' אלהיך (י) דיינך בכל דין שדנך בין מדה טובה ובין מדה פורענות רבי יהודה בן בתירה אומר אינו צריך הרי הוא אומר טובה הטובה (ו)טובה זו תורה וכן הוא אומר [8]כי לקח טוב נתתי לכם הטובה זו בנין ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון: תניא רבי אליעזר אומר [7]כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית רבי יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה פלימו אומר [ה]צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה בשלש בריתות

כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכול כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים וכל כך למה לפי שהנשים דברניות הן ושמואל אמר כדי להסתכל ביפיו של שאול דכתיב [6]משכמו ומעלה גבוה מכל העם ורבי יוחנן אמר לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא (ח)נימא ואין לי אלא ברכת המזון מנין אמר ר' ישמעאל ק"ו על חיי שעה מברך על חיי עוה"ב לא כ"ש רבי חייא בר נחמני תלמידו של רבי ישמעאל אומר משום רבי ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר [1]על הארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר [7]ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה וגו' ר"מ אומר (ט)מנין שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה ת"ל אשר נתן לך ה' אלהיך (י) דיינך בכל דין שדנך בין מדה טובה ובין מדה פורענות רבי יהודה בן בתירה אומר אינו צריך הרי הוא אומר טובה הטובה (ו)טובה זו תורה וכן הוא אומר [8]כי לקח טוב נתתי לכם הטובה זו בנין ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון: תניא רבי אליעזר אומר [7]כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית רבי יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה פלימו אומר [ה]צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה בשלש בריתות

ירושלים עצמה קרויה נחמה. שם. ה. פי' הא דתני אסור לתבוע ערכיו בשבת היינו שלא יתקן תפלות ויסדיר תחנות ויאמרם בשבת כדרך שהוא עושה בחול, אבל טופס תפלה שתקנו חכמים וקבעו להתפלל בכל יום מותר להתפלל אפי' בשבת. מוה"ר הלי' פעולה קנט. ו. אצל חמדה טובה ורחבה. שם. ז. [ו]תתיר זימני למה לי. שם.

הגהות הב"ח

(א) גמ' כרכת אלהיך בשעה שנכנסו: (ב) שם ה' אלהיך אשר דיינך: (ג) רש"י ד"ה בתנא קמא כו' אלא כדרבי ולא גרסינן בדרבי אשר נתן לך זה הטוב והמטיב הס"ד: (ד) ד"ה אינו צריך לק"ו זה הס"ד ואח"כ מ"ש אלא: (ה) ד"ה תורה נתנה וכו' בסיני. נ"ב תנא פליני הסס לאך תנא מודים הכ' גרזים וכל עיגל ומכנים אבל מועד ולאיתן תנא הכ' סיני ואבל בסיני ואבל מועד מדא הוא דכלנלא נאמרו בסיני ופרעות בהאבל מועד וש"ם בפ' אלו נאמרים דף לז.:

גליון הש"ס

גמ' יהושע תקן. עיין תפא"ר מ"ב (ענין קפא):

הגהות הגר"א

[א] גמ' וכרכת זו ברכת המזון את ה' אלהיך זו ברכ' הזן. כנ"ל: [ב] שם כשהוא רעב לא כ"ש דבריי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר. כנ"ל (וע' מיימו"): [ג] שם וברכת. נ"ב את ה' אלהיך:

מוסף רש"י

הרוגי ביתר. בפרק הניזקין (תענית לא. עי' גיטין נז.) **תקנו ביבנה הטוב והמטיב.** ברכת הטוב והמטיב שבברכת המזון תקנו בתוכו היום, דמן המורה אינה אלא שבע אלא לשעות בדפנקא לן מהלי קרא וברכת את ה' אלהיך על הארץ וגו' (השב"ם ב"ב קכא.). **ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה.** לומר אינו צריך לא להתחיל ולא לסיים בכל שבת (כות"י). **איכא ביניהו דיעבד.** דסכי מסמע מנוה לגמיל קדושא היום בתמנע וחכ"מ לא לומרה אלא בנחמה בלבד, אפילו דיעבד נמי לא (כות"י). **ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן.** דקאי אאכלת ושבעת דלעיל לומר אתאלהיך ואתאביעתך בלבבו (פירוש רש"י פ' קפ).

מוסף תוספות

א. ומיהו ברכת הלחם והיין שהם מטעם שורצין ליהנות ואסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, הילכך אינו מוציא אלא א"כ צריך לה המברך, אבל קידוש וברכת מצה שאינן אלא מצוה מוציא אע"פ שיצא. תוס' הלא"ש. ב. אבל להוציא אותן שאכלו מן התורה יכול להוציאם אפילו בלא אכילה. שם. ג. ולומר שאינו צריך להזכיר של שבת בפני עצמה כתפלה. רשב"ם. ד. דברכת בונה

מילה נתנה בי"ג בריתות. ו) בפרשת מילה שנתנה לאברהם אבינו הם כתובים ז): **תחלה וסוף.** ח) נודה ה' אלהינו ואנו מודים לך: **מ"ד לריכה מלכות קסבר דרבנן.** הלכך לאו ברכה הסמוכה לחברתה היא שאינה מברכת הארץ: **ומ"ד לריכה מלכות קסבר דאורייתא היא.**

ומברכת הארץ היא כדאמר לעיל (ל' מח:) אשר נתן לך זה הטוב והמטיב והוא לה ברכה הסמוכה לחברתה. ט) ומיהו פותח בה בברוך לפי שפתיחתה היא תמיתה שכולה הודאה אחת היא ואינה (י) הפסקה ודומה לברכת הפירות והמזון: **בוצה ירושלים לא.** בתמיה אם תתם בוצה ירושלים לאו תמיתה היא הלא עיקר ברכה דירושלים היא: **אלא לימא אף מושיע.** אם בא לאחוס מושיע ישראל ולא תתם בוצה ירושלים יאא שתשועת ישראל היא בנין ירושלים: **פתח בחדא.** כשהתחיל בברכה לא אמר רחם ה' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך אלא אחת מהן וכשאתה תתם בשתים מושיע ישראל ובוצה ירושלים: **אין חומתין בשתים.** שדומין לעושין מצות חבילות כי היכי דאמר (פסחים קג:) אין אומר ב' קדושות על כוס אחד: **מקדש השבת וישראל והזמנים.** והכא ליכא למימר ישראל מקדשי לשבת וזמנים דאילו זמנים אתיין ע"ד לקדש תדשים ע"פ הראייה אבל שבת קדישא וקיימא: **חוץ מזו ומ"ש הכא תדא היא.** אין כאן אלא ברכת מקדש שמברך להקב"ה שמקדש השבת והזמנים אבל מושיע ישראל ובוצה ירושלים תרתי מילי ניהו ואין כולהו ב' דבריס בברכה אחת. ולא גרס הא בהא תליא. ובה"ג גרס הכי חוץ מזו ומ"ש הני תרתי קדושי ניהו ומודה רבי דתתמיין בהו בשתים אבל נתמה תדא מילתא היא ובתדא בעי לאתתם.

ואינו נ"ל דא"כ אית ליה לרבי חותמין בשתים והכא ה"ט הא בהא תליא ולא היה לו לגלול ולומר אין חותמין בשתים ועוד דבי כי אמרה לאו אתמה אמרה: **פתח בעל עמך ישראל כו'.** דבעינן תתימה מעין פתיחה: **ור"ל כו'.** בוצה ירושלים תשועת ישראל היא דכתיב (תהלים קמז) בוצה ירושלים ה' ואז נדחי ישראל יכנס: **לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים.** בבוצה ירושלים הלכך מהדר לה בהטוב והמטיב יא) (ואומר מלך העולם הטוב והמטיב): **אפי' מלכיות.** כגון אבינו מלכנו אדירנו בורא מלכנו גואלנו קדוש יעקב רועינו רועה ישראל המלך הטוב והמטיב לכל וכו': **לבר מדידה.** שפותחת בברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכו': **ויביה רב גידל וקאמר נעבד כו' ל"ל.** רב הונא לרב גידל מאן אמרה: **ולא ידענא.** רבי זירא קאמר לה לא ידענא אי אמר רב גידל לזכרון ולשמחה אי לא אמר לשמחה ואי אמרה משמיה דרב אי לא אמרה: **אי תפיס בה.** מקדש ישראל ולאפי תדשים אי לא תתים: והדר

מאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא. הקשה רש"י הוא"ל והא דאורייתא אמאי פותחת בברוך הא סמוכה היא ותירץ דקלבה היא והוא הודאה בעלמא בברכת פירות ובברכת מצות ומיתה אמאי אינו אותה יותר משאר ברכות הסמוכות שאומתות ולא פותחות הוא"ל ודאורייתא היא היה לנו להתירץ בה ולחתום בברוך ולא לשנות משאר סמוכות וי"ל דאין ה"נ ולמאן דאית ליה שהיא דאורייתא היה אותה ופתח וכן אית תנאי דתנו בתוספתא [פ"א] בהדיא ר' יוסי הגלילי היה מתיר בה וחותם[א] א ומיהו אנן קי"ל שהיא מדרבנן ולכך צריכה מלכות כדאמר צריכה שתי מלכיות בר מדינה: **לומר שצריכה ב' מלכיות בר מדינה.** תדא דבוצה ירושלים דלאו אורח וכו' וגם בה אין יכולין לומר מלכות דהא סמוכה היא[ב] ע"כ אומרה בהטוב והמטיב והוא"ל ואמר בה מלכות דבוצה ירושלים דלאו אורח ארעא וכו' אמר נמי דברכת המזון אע"פ שהיא סמוכה לחבירתה[ג] הוא"ל ולא נתקנו בזה אחר זה דיהושע תקן ברכת המזון ומשה תקן ברכת הזן מש"ה נקט מלכות דלא היו סמוכות ומיהו אנן הוא"ל ונתקנו על הסדר אין אנו פותחין בברוך ויש שנוהגין לומר בבוצה ירושלים מלכות: **ברוך שנתן שבתות למנוחה** וכו'. וא"ת והא סמוכה היא וי"ל הוא"ל ולא נתקנה אם אלא לאומרה לפרקים כשאכל הלה והתלונו אין זה קרוי סמוכה ולריך פתיחה בברוך ובברכות של י"ח ברכות[ד] כולם סמוכות לברכות אל אי וקיים אי נמי אלהי אברהם הייתו מלכות ט) כדאמרינן (לעיל ד' ז:) משברא העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנא' אדני אלהים מה תתן לי (בראשית טו) ואם הוא י"ט כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וי"ט לעמו ישראל לשמחה וכן כי מקלא שבת וי"ח: אי

אבא אומר אצריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף והפוחת לא יפחות מא' וכל הפוחת מא' הרי זה מגונה וכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ ומושיע את ישראל בבונה ירושלים הרי זה בור [ב]וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו מסייע ליה לר' אילעא דא"ר אילעא א"ר יעקב בר אחא משום רבינו כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר הטוב והמטיב צריכה מלכות וחד אמר אינה צריכה מלכות מאן דאמר צריכה מלכות קסבר דרבנן ומאן דאמר אינה צריכה מלכות [ג]קסבר דאורייתא: ת"ר מהו חותם בבנין ירושלים רבי יוסי בר' יהודה אומר מושיע ישראל מושיע ישראל אין בנין ירושלים לא אלא אימא אף מושיע ישראל. רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא פתח בחדא וסיים בתרתי אמר רב חסדא גבורתא למחתם בתרתי [ד]והתניא רבי אומר אין חותמין בשתים גופא רבי אומר אין חותמין בשתים איתיביה לוי לרבי [ה]על הארץ ועל המזון ארץ דמפקא מזון על הארץ ועל הפירות ארץ דמפקא פירות מקדש ישראל והזמנים ישראל דקדשינהו לזמנים מקדש ישראל וראשי חדשים ישראל דקדשינהו לראשי חדשים מקדש [ו]השבת וישראל והזמנים חוץ מזו ומאי שנא הכא חדא היא התם תרתי כל חדא וחדא באפי נפשה וטעמא מאי אין חותמין בשתים לפי [ז]שאין עושין מצות חבילות חבילות מאי הוי עלה א"ר ששת פתח ברחם על עמך ישראל חותם במושיע ישראל פתח ברחם על ירושלים חותם בבונה ירושלים ורב נחמן אמר [ח]אפי' פתח ברחם על ישראל חותם בבונה ירושלים משום שנאמר [ט]בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס אימתי בונה ירושלים ה' בזמן שנדחי ישראל יכנס אמר ליה רבי זירא לרב חסדא ניתי מר ונתני אמר ליה ברכת מזונא לא גמרינא ותנויי מתניג' אמר ליה מאי האי אמר ליה דאקלעי לבי ריש גלותא ובריכו ברכת מזונא וזקפי רב ששת לקוועיה עלי כחויא ואמאי דלא אמרי לא ברית ולא תורה ולא מלכות ואמאי לא אמרת כדרב חננאל אמר רב דאמר רב חננאל אמר רב לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא ברית לפי שאינה בנשים תורה ומלכות לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים ואת שבקת כל הני תנאי ואמוראי ועבדת כרב: [י]אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות מאי קמ"ל [יא]כל ברכה שאין בה מלכות לא שמה ברכה והא א"ר יוחנן חדא זימנא א"ר זירא לומר שצריכה שתי מלכיות חדא דידה וחדא דבונה ירושלים אי הכי נבעי תלת חדא דידה וחדא דבונה ירושלים וחדא דברכת הארץ אלא ברכת הארץ מאי טעמא לא משום דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה בונה ירושלים נמי לא תבעי דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה ה"ה דאפילו בונה ירושלים נמי לא בעיא אלא איידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים רב פפא אמר הכי קאמר [יב]צריכה שתי מלכיות לבר מדידה יתיב רבי זירא אחורי דרב גידל ויתיב רב גידל קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר [יג]טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך מקדש השבת אמר ליה מאן אמרה רב הדר יתיב וקאמר [יד]טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון ברוך מקדש ישראל והזמנים א"ל מאן אמרה רב הדר יתיב וקאמר [טו]טעה ולא הזכיר של ראש חודש אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ולא ידענא אי אמר בה שמחה אי לא אמר בה שמחה אי חתים בה אי לא חתים בה אי דידיה אי דרביה גידל בר מניומי הוה קאי קמיה דרב נחמן טעה רב נחמן

ותפלה אין פותחין בהן בברוך. הדר יתיב וקאמר טעה ולא הזכיר של ראש חדש אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון:

ומשנינן ארץ שמוציאה מזון, כלומר אחת היא. וכן על הארץ ועל הפירות ארץ שמוציאה פירות. ואפילו פתח רחם על ישראל עמך, חתים בבונה ירושלים. **רב** חיסדא עשה כרב (זירא) דלא הוה אמר לא ברית שאינה

א) [כך תנא (זה) הוא רב ונקרא כשמו רבי אבא עי' ערוך ערך רבן, **ב)** [נעיל מו.], **ג)** [פילה ח.], **ד)** [סמיס קכ: סוטה ח. עיטמ"ל דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו לשתי מלות כ"כ תוס' מ"ק ח: ד"ה לפי וכו'], **ה)** [נעיל יב. מנ:], **ו)** [מו"ר נדרים פ"ג מ"ד ד"ה שנכתבו], [בכלשים יז], **ח)** בד"י הגר"ר עדן, **ט)** פ"פ פיט, **י)** [עי' תוס' נעיל מ: ד"ה אמר מרבי],

תורה אור השלם

ו. בּוֹנֵה יְרוּשָׁלִַם יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: תהלים קמז ב

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומ"ל פיטם וכו' אמת היא ראין בה הספקה. ג"ג ע"ל בפרש"י דף מו סוף ע"ש:

גליון הש"ס

גמ' **והתניא ר' אומר** אין חותמין בשתים. עי' פסחים דף קד ע"ב תוס' ד"ה ולית הלכתא. **שם** **ארבב"ח אר"י** השוב **והמטיב צריכה מלכות מאי** קמ"ל. ק"ל הא נעיל פליגי מה כן דוסתאי ורבנן ול"ע [עי' רשב"ם]: **רש"י** ד"ה וכ"ה **א"צ** מלכות וכו'. ומיהו **פותח** בה **בברוך לפי שפתיחתה היא** תחימתה. עיין נעיל דף מו ע"ש מדע הטעוב והמטיב לאו דאוריתא וסס לא מזכר מלכות בברייתא ולא"ע:

מוסף רש"י

שאין עושין מצות חבילות חבילות. שנאמר ממי שהיו עליו למקשו ומתמר לפרק ממשו (סוטה ח.). **לקוועיה.** לעוקרו (ב"ק נה. ע"ז כט.).

מוסף תוספות

א. משמע שהיה סובר הטוב והמטיב דאורייתא ולכך היה חותם בה והיה עושה אותה ברכה ארוכה, ומסתמא לא היה פותח בה בברוך, שאם היה סובר דרבנן למה היה לו להאריך בה. תוס' ר"י שולליטן. **ב.** וכל שסמוכה אינה פותחת ואינו מזכיר בה מלכות. רסב"ם. שאין להזכיר מלכות באמצע שום ברכה הסמוכה לחברתה. שי"מ סרסב"ם מ"מ סי' שנט. **ג.** [ז]לא הויא צריכה מלכות. תוס' הכא"ש. **ד.** ברכה ראשונה של י"ח הואיל לא תקנו בה מלכות, [ר"ל וכו']. מאיר.

רבינו חננאל

ובריית מילה ניתנה בי"ג בריתות, וכולן מפורשות בפרשת ויהי אברם. **רב** אבא אמר צריך שיאמר בה הודאה תחילה וסוף, תחילה נודה לך ובסוף ועל כולם י"י אלהינו אנו מודים לך. ואמר רבינו הגאון זצ"ל דלשנא דייקא מפומא דרבואתא רב אבא בשלש מקומות, חדא הא, אידך בהאשה שנפלו לה נכסים רב אבא אמר שאלתי את סמכוס, ובשבת (כר') [פרק ר'] אליעזר אם לא הביא הכלי. רב אבא אמר הטבילה ואחר כך ילדה זה הוא יליד בית שנמול לשמנה, וכל מי שלא אמר הודאה הרי זה מגונה. וכל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה והקדיש ברית לתורה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. וכל מי שלא אמר מלכות בית דויד בבונה ירושלים לא יצא. **אסיקנה** אין חותמין בשתים חוץ [מ]מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. ומותבינן והא חתמינן על הארץ ועל המזון.

נו א מיי' פ"ג מהל' ברכות הלכה ג סמג עשין כז טור ומ"ש סי' קפז:
נז ב מיי' שם הלכה ד סמג שם עושה"ע שם פעיף ג ד וסי' קפח פעיף ג:
נח ג מיי' שם הלכה ג סמג שם טור ומ"ש שיטן קפז:
נט ד מיי' שם פ"ג ה' סמג שם עושה"ע ומ"ש סי' קפח פעיף ד:
ס ה מיי' שם הלכה ז סמג שם עושה"ע ומ"ש סי' קפט פעיף ה:
סא ו ז מיי' שם פ"ג ה' יב סמג שם עושה"ע ומ"ש סי' קפח פעיף ו:
סב ח מיי' שם פ"ג ה' יג עושה"ע שם פעיף ז [וסי' תכלז]:

רב ניסים גאון

ואלו נאמרין בכל לשון שנינו הפכו פניהם כלפי הר גרזים כו' (דף לז) חנו רבנן ברוך בכלל ברוך בפרט וכן בסיני וכן בערבות מואב שנא' (דברים כח) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה וגו' מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב וכתיב (שם כט) ושמרתם את דברי הברית הזאת ואדונינו האי גאון ז"ל כתב בפירושו דברכות הכי ג' דתורה מפרשי רבנן האמורין בלוחות שנית (שמות לד) הנה אנכי כורת ברית (שם פסוק כז) כרתי אתך ברית (שם בחורב) ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון את דברי הברית:

רבינו חננאל (המשך)

[בנשים] ולא מלכות ולא תורה שאינה לא בנשים ולא בעבדים, ומהניה רב ששת לחוטמיה עליה בי חייא. אמר ליה ר' זירא לרב חיסדא שבקת לכולהו תנאי ולכולהו אמוראי ועבדת כרב]. **רב פפא אמר צריכה שתי מלכיות לבר מדידה.** תקינו לומר שתי מלכיות בהטוב, והמה אחת לעצמה שהיא התחילה והיא ברכה בפני עצמה, וקיימא לן כר' (יהודה) [יוחנן] דאמר כל ברכה שאין בה מלכיות אינה ברכה. וחדא לבונה ירושלים [וחדא לברכת הארץ]. וכך תקינו לברך ב' א' יו"י אמ"ה אבינו מלכנו קדוש יעקב [המלך] הטוב והמטיב וכו'. הנה מלכנו קדוש יעקב מלכות אחת, המלך הטוב והמטיב מלכות אחרת. נמצאו בה ג' מלכיות חוץ מן הראשונה שפתח בה ב' א' יו"י אמ"ה. **הא** [דאמר] רב פפא שתי מלכיות בר מדידה, לא פריש מאי טעמא צריך שתים. ויש מי שאומר אחת לבונה ירושלים ואחת לברכת הארץ שהן ברכות סמוכות לחביתה, וכיון שלא פתח בהן בברוך לא הזכיר מלכיות, לפיכך צריך הטוב והמטיב שתי מלכיות בר מדידה, אבל הזן הרי פתח בו בברוך והזכיר בה מלכות, לפיכך אין צריכה מלכות אחרת. וכן תקנת כל הברכות כל ברכה שהיא תחלה כגון ברכת יוצר אור, פותחין בברוך, מזכיר בה ב' א' יו"י יוצר אור וכו'. אהבת עולם סמוכה היא אין פותחין בה בברוך. וכן אמת ויציב. אבות פותחין בה בברוך ומזכיר בה מלך מושיע ומגן הרי מלכות, אבל שאר כל הברכות שבתפלת י"ח אין פותחין בהן בברוך, שכל אחת סמוכה לחברתה היא. ופירש בתלמוד ארץ ישראל אם היתה ברכה סמוכה לחברתה כגון קרית שמע

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות